

[א] כתובה פנים ואחור

רזא דראש השנה. רבי יצחק פתח לה פיתחא מהאי פסוקא (יחזקאל ג, ט-י) "ואראה והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגילת ספר, ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור". האי ספרא וודאי עליה נאמר (ראש השנה טז, ב) "שלשה ספרים נפתחים בראש השנה", וביה רשימין עובדין ודינין דבר נש, כהאי ספרא דיחזקאל דביה חזא דינא דאתגזר על עמא קדישא. אמר יחזקאל ואוכלה ותהי בפי כדבש למתוק, ודאי על דא אכלי בני ישראל דבש בריש שתא ואמרי יהא עלינו שנה מתוקה כדבש, למהווי האי ספרא כדבש למתוק.

תא חזי, יחזקאל נביאה קדישא חזא למרכבתא דלעילא, וכתב עליה מאי דלא גילה עליה בר נש אחרא בעלמא. והא חזינא דאמר על החיות ארבעה פנים לאחת, איש אל עבר פניו ילכו. דלית אחור במראה דמרכבתא, כולהו פנים, חוברות אשה אל אחותה. ופניהם וכנפיהם פרודות מלמעלה. לחוד כד חזא למגלת ספר חזא ביה פנים ואחור. ודאי רזא דא אית לאסתכלא ביה טובא.

הכי אוליפנא, דיחזקאל נביאה הוי נבואתיה בכתב ולא בעל פה. ובהאי זכה למכתב מאי דלא זכי שאר נביאי למחזי. ובהאי הוי ליה נגיעה בדרגת נבואת משה רבינו לעילא מדרגת שאר נביאי. מה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים, קרא כתיב (במדבר יב, ו-ח) אם יהיה נביאכם יהוה במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא. פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידת ותמנת יהוה יביט. ואסברה רבי משה בספרו, (יסודי התורה פרק ז הלכה יא) "כל הנביאים, על ידי מלאך; לפיכך רואין מה שהן רואין במשל וחידיה. ומשה רבנו, לא על ידי מלאך, שנאמר "פה אל פה אדבר בו" (במדבר יב, ח), ונאמר "ודיבר ה' אל משה פנים אל פנים" (שמות לג, יא), ונאמר "ותמונת ה', יביט" (במדבר יב, ח): כלומר שאין שם משל, אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה בלא משל; הוא שהתורה מעידה עליו, "ומראה ולא בחידות" (שם), שאינו מתנבא בחידה אלא במראה, שרואה הדבר על בוריו".

הכא מקובלני, כל מה דילפינן בתורה עלינו נאמר, ולית ביה דבר שהיה ולא יהיה או דבר שהיה לאיש אחרא ולא לנא. אם כן לשם מה סיפרה לנו תורה מעלת משה רבינו על שאר נביאי, אי לית אחרא דיכול להשיג בדרגת נבואת משה, וכי תחרות הוא זה למנדע מאן נביא גדול יותר. אלא נבואת משה ונבואת שאר נביאי תרי שבילי נינהו בשבילי נבואה, ואית לכל חד וחד למנדע ית כל דרכי נבואה וללכת בכולהו לפי דרכו. והא אוליפנא, משה חזא את דיבורי הויה באתון ובמילים, כהא דאמרין וידבר הויה אל משה ויאמר הויה אל משה, חזה משה באתון, ושאר נביאי במראין וחזיוון, דהוי חידה ומחזה, ומיניה לקחו הדיבור.

הבן בחכמה וחכם בבינה

אוליפנא, דתרי שבילי אית למנדע אצילות. חד דרך החכמה וחד דרך הבינה. דרך החכמה באותיות ומילים והסברים, ומיניה נובע הדיבור בסוד אבא יסד ברתא. ודרך הבינה בציריין ותמונות ומראין, ומינה נובע הכתב בסוד כתבם על לוח לבך, בינה ליבא ובה הלב מבין, ובנה זעיר אנפין נתכונן בתבונה והוא קולמוס דבקע ימא דאורייתא. והוי משה הולך בדרך החכמה, והכי כל נבואתיה פה אל פה ולא בחידות על ידי חזיון ומלאך. ולהכי הוי נבואתיה תורה דאיהו חוק ומשפט הנמסר במילים ומשפטים. ושאר נביאי מבינה כדאמרין מבינה נביאים, חזו מאי דחזי על ידי מלאך ועל ידי משלים וחזיונות, ומיניה מתרגמים אל המילים ומפרשים אותה. לכן דיבר הויה אל משה פנים אל פנים, דהא חכמת אדם תאיר פניו, שהחכמה מן הפנים הוא, ולשאר נביאים במדרגת אחוריים, כהא וראית את אחורי ופני לא יראו. ונאמר בפרשת הנביא שקר אחרי הויה"ה אלהיכם תלכו, בהאי אורחא מהלך הנביא אמת הקם אחרי משה.

לחוד הכא כתיב ויפרש אותה לפני והיא כתובה פנים ואחור, פירש המלאך את המראה בפני יחזקאל והנה היא כתובה פנים ואחור. דא רזא דהבן בחכמה וחכם בבינה. דחכמה מילים ובינה ציורים. ואית למילים ציור ולציור מילים. ציורא דאותיות הכתב דא הבן בחכמה. דביה דרש רבי עקיבא מה דלא אתמסר למשה. דמשה בגוף פנימיות האותיות הוי יתיב ור' עקיבא בגוון ציורא דלהון, דרש בקוצי אותיות וקשר להם כתרים. ודא לא ידע משה דיתב מלאגא. ויחזקאל חזא למראה הספר. דא חכם בבינה. דראה במראה וחזיון את המילים בספר, והכי הוי ליה ברירו דנבואת משה בגו חזיו דשאר נביאי, דהא חזי לאותיות הספר עצמם ולא הוצרך

לפרש המשל שראה. לחוד חזא להו באספקלריא דשאר נביאי דחזה מראה האותיות בספר עצמם ולא המובן של האותיות כמשה. כמאן דקרי בספר החתום ואמר לאשר יודע ספר לפרש לו הספר.

ובדרך התפלה, אית דמתבונן ומחשב בכוונות ומשמעות המובן שלהם. איהי אזיל בדרכיה דמשה תפלה למשה. דא הוא תפלת האצילות תפלת פנים בפנים. ובשעתא דשתם תפילתי השיב אחור ימינו נסתם המוח והלב ואי אפשר לנו לכוון ולהתפלל ככה. נתקע בשופר דאיהי בינה, בציורא דגוף השופר ובמראה אותיות תיבות התפלה עצמם, ובכך עושים דרך לחזור אל גוף התפלה. הרי שמאלא אציל לימינא, אימא אצילת לאבא, כדין תמונה אצילת ללא-תמונה. כד בר נש אסתכל בתמונת האותיות ומצייר בליבו תמונותיהם הרי פותחין ציור האותיות את שעריהם בפניו ואזיל בדרכו דרבי עקיבא לדרוש כתרי אותיות. כדין ציורא דשמא עילאה בליביה ואיהי מפתחא דאפתח שערי בינה ומנהון חכם בבינה למחזי מאי דלא אתחזי.

[ב] עבר הווה עתיד

ר יצחק בעי, הא הוי מעיינא בספרא חדא דביה רמיז לקרא, ועאלת תוהא חדא בליבאי ולא אשכח ליה פתרון עד כען. אשכחן שהעבר נקרא פנים והעתיד נקרא אחור. דאמרינן מראש מקדם נסכתי הא קדם הוא הפנים, גן בעדן מקדם מן המזרח דאיהו צד הפנים, וכך נקרא העבר פנים כדאמר וזאת לפנים בישראל. והעתיד נקרא אחור כדאמרינן אחרית הימים. והיה אחרי כן. וכתביב ביחזקאל (ב, י) על מגלת ספר אשר נשלחה אליו ביד והיא כתובה פנים ואחור, ומתרגם יונתן מאי דהוי ומאי דעתיד למהווי.

אמר רבי יוסי, הפנים הם הדבר הידוע תמיד, כדכתיב הכרת פניהם ענתה במ. והאחור הוא הבלתי ידוע והבלתי מוכר, דהא בלתי אפשרי להכיר באדם מאחוריו. ולהכי יש בו משיכה ארוטית דהא הארוטיקה ממירה את העלם החושך אל התשוקה, ולהכי מובן שאל העבר אנו מסתכלים בעינא פקוחא, דהא ידוע מה דהווה, ולית ביה חוסר ידיעה, אמנם העתיד תמיד הוא בלתי ידוע, וכולם נכספים אליו, ולהכי מתאים הוא אל האחור.

אמר רבי יצחק, אי הכי ארווחנא שהנבואה נמצאת תמיד באחור, כדכתיב וראית את אחורי, שכן היא מתעסקת במה שיהיה. וכך אנו מתחילים את ראש השנה באחור בכדי לקדם את שיהיה בשנה זו, וספרים נפתחים לראות מה יהיה באחריתה, כדכתיב מראשית שנה עד אחרית שנה, מראש השנה צופה מה יהא בסופה.

אית להתעמק, מהו אותו הכרה שנמצאת בפנים ולא באחור. אלא שהפנים יש בו חילוקי דרגין, שאפשר לראות בו מצח עיניים אזנים אף פה צוואר וכו'. ואילו האחור כולו מקשה אחת אין בו הבחנת הבדלי דרגין, ולהכי הכרת האדם הפרטי הבנויה על חילוקי דרגין לא נמצא באחור אלא בפנים. הכי תפילין של יד אית ביה ד' בתין נפרדים דאיהו מקום ההכרה הפרטית ותפילין של ראש אית ביה בית אחד בלבד דאיהו הכרה כללית שבו כולם כאחד.

אמר ר יוסי, לחוד מאמר חד מצאנו שיש להכיר בו את האדם מאחוריו, דאמר רבי אמר רבי (עירובין יג, א) האי דמחדדנא מחבראי דחזיתיה לר' מאיר מאחוריה ואילו חזיתיה מקמיה הוה מחדדנא טפי דכתיב (ישעיהו ל, כ) והיו עיניך רואות את מוריך. וכבר הקשו רבנן אי אין הכרה אלא בפנים מאי הוא דחזי מאחוריו. ואי תימא דחזי מאחוריו כהא דראית את אחורי מאי דאמר אי חזיתיה מקמיה הוי מחדדנא טפי, הא כתיב ופני לא יראו. אלא דרבי סתם לן סתם משנה ר' מאיר. האי וודאי הוא ראיית אחוריים שראה רבי לאחוריו דר' מאיר, ולהכי סתם לן כוותיה דאיהו השגה כללית דלית ביה חילוקי שמהן ודרגין. ורבנן אמרי מאחר דלמד תורה מאחר דאיהו אלישע בן אבויה להכי לא נקרא בשמו אלא אחרים. דהא אחר הוא ברזא דאחוריים וודאי, ולהכי ראיתי את ר' מאיר מאחוריו. והאי אחור מעלה יתירה אית ביה ברזא דאם אין מחני נא מספרך, וכד נמחה שמו הפרטי של ר' מאיר במשנה כדין אתהפך ר' מאיר לסתם כל המשניות כולם, והא עילוי יתירה דלית חבריו יכולים להשיג. ואילו חזינא מפניו הוי מחדדנא טפי ברזא דפרט ולא ברזא דכלל דלא הוי אחרים.

הכי אית קלא חדא באחור דכולל כל דיבורים דפנים, והאי איהו קול השופר דאיהו קול חד פשוט ללא חילוקי דרגין ושמהן, וביה כלילין כל פרטי הפנים. ובהאי אחור אית סכנתא דאלישע אחר דחזא למט"ט יתיב. דהא מט"ט איהו תקיעות דמיושב. איהו קשר של תפלין דיד דעליה אתמר וראית את אחורי. דאיהו חוץ מאחר דיתב מבחוץ בעלמא דשיבה. ועל האי רזא צעקין בראש השנה בתקיעות אם כבנים אם כעבדים, דעבד אית ביה כל מה דאית בבן אלא שהוא בכלל ולא בפרט.

קם ר' יוסי על רגלוהי וצעק הא אוקימנא דודי שלח ידו מן החור, מאי החור גופא דנוקבא דאתקריאת נקבה על שם החור. והכא אחור א – חור. אלופו של עולם בכל חור וחור. אור החור האיר וראית את אחורי דא אהיה אשר אהיה.

[ג] אחור וקדם צרתני

תא חזי קרא מאי כתיב ביה (תהילים קלט, ה): "אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה" האי קרא פתח ביה רבי יצחק דהוה יתיב על נהרא דהדסון ואמר בעינא למינדע אמאי כתיב אחור ברישא וקדם בסיפא, והא קדם הוא ברישא ואחור הוא בסופא, ודוד מלכא אמאי אפכא לקראי. כד שמע רבי יוסי לבעיא דא אתעטף בסודרא פתח ואמר ודאי בגין דא הוה קאזיל דוד מלכא ואמר לבתר דא (תהילים קלט, ו-ז) פליאה דעת נשגבה ממני לא אוכל לה, אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח, דהא רוח כליל ברזא דאחור ופנים ודאי כלילן ברזא דקדם, בגגין כך הוה דוד אמר דהויה דהוא צר לאחור וקדם עביד ליה לבר נשא ברזא דא דלית ליה אתר לילך מן רוח האחור, ולית ליה דוכתא למיברח מן הפנים. ורזא דא (שמות יד, כא) ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה, רוח מאחור ולקדם מלפנים דהם קדים מרזא דקדם הוא.

וחכם באחור ישבחנה

אמר רבי יצחק קרא כתיב (משלי כט, יא) "כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה" תא חזי האי קרא ביה גניז וחתים רזא דשופר ורזא דריש שתא. דהא כסיל מאן הוא איהו האי דלא ידע למתיקע בשופר, וכמה דאמרין (ר"ה כט, ב) תקיעת שופר ורדיית הפת חכמה היא ואינה מלאכה", והאי כסילא דלא ידע ברדיית הפת דהיינו רזא דנהמא דאורייתא, נפל ליה כל רוחיה לגו שופרא ולא נפיק מיניה קלא כלל, דלא ידע למעבד קול מכל, ואע"ג ד"כל רוחו" נשיף לגו שופרא לא נפק אלא כסילותא. אבל החכם דעליה איתמר אשרי העם יודעי תרועה, איהו ידע ליה לרזא דתרועה בקושטא, היא תושבחה דקלא, לית לן אחיזה בחכמה אלא באחור, ובגין כך כתיב (שמות לג, כג) "והסירותי את כפי וראית את אחורי ופני לא יראו"

ספק רבי יוסי כפוהי ואמר הני כפיים דעלייהו אתנבי נביא (ישעיהו מט, טז) "הן על כפיים חקותיך חומותיך נגדי תמיד" עלייהו אתמר ותשת עלי כפכה, ועלייהו אתמר והסירותי את כפי ורזא דנא דהשתת והסרת הכפיים מאן ידע ליה.

נענה רבי יצחק ואמר, מדאדכרת קרא דחומותיך, אוליפנא רזא דא. תא חזי מאן אתר נפק קלא דשופרא. וודאי מן המניעה שמונעים חומות שופרא את הרוח. דהא הנופח מבלי מעכב דא כל רוחו יוציא. ולא נשמע קלא אלא נפיחות רוחא. אבל המכוון את הקול אל דופני שופרא דא אפיק קלא. כתיב ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול. דהא כד חכם באחור תמן ישבחנה ישמע קול דמשבחין ואמרין בריך יקרא. דהא פני לא יראו ואזניך תשמענה דבר מאחריך. מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים כן יתן לידידו. והא איהו קל רעש גדול כקול שדי בדברו.

מאי על כפיים חקותיך חומותיך נגדי, וודאי הוא דכתיב והיה כעבור כבודי ושכתי כפי עליך עד עברי. האי כף דעליה אמר רחמנא ליחזקאל חתר לך בקיר, דיחתור חור בקיר חומות העיר, ומהאי חור דודי שלח ידו ושכתי כפי, איהו חור דאתמר עליה חתר חתירה מתחת כסא הכבוד. דמהאי חור נפיק קלא דשופרא. ואיהו הראהו קשר של תפלין, דהא תפלה של יד אחוריים כלפי תפלה של ראש וקשר של תפלין אחור כלפי תפלין

דרש עצמו. כך עולם הבריאה כלפי עולם האצילות ועולם האצילות, דביה חזי. ותמן יד המחזיק את השופר כדאמר רב יצחק לוריא י"ד שו"פ ד'בש. הרי שד"י כקול שד"י בדברו.

[ד] כקול שדי בדברו

תא חזי, מאי האי דאמר יחזקאל ואשמע את קול כנפיהם כקול שדי בדברו. וכי מאן שמע קול שדי דיימא על מילה אחרא דדמי ליה, ומי נתלה במי קול כנפים בקול שדי או קול שדי בקול כנפי החיות. רבנן אמרי כקול שדי בדברו כקול דשמעו כל ישראל בטורא דסיני אנכי, דעליה נאמר בתהלים קול הויה בכוח וכו'. ומהאי קל דהוי ידוע ליה אדמי יחזקאל ואמר להו ואשמע את קול כנפיהם והוי כקלא דא.

דאמר רבי משה, בני ישראל בטורא דסיני לא שמעו אלא קול הדברים ולא דברים עצמם. כדכתיב קול דברים אתם שומעים. ותמהו עליה רבנן אי לא שמעו אלא קלא חדא כקול שופר ורעמים מאי הוא דכתיב פנים בפנים דיבר הויה עמכם וכתיב אנכי הויה אלהיך, ואמרין מפי הגבורה שמענו, ועל מאי מצלין אתה נגלית לעם קדשך אי לא שמעו אלא קלא חדא מבלי חיתוך דיבור ומבלי אתון.

אלא הכא רזא דקול רוח דיבור. דהא כולהו עמא קדישא אמרי דחזי בטורא דסיני ולית מאן דידע מאי דחזי אלא מאן דאכניס בדרכי בני הנביאים ונסי לראות את הויה. אבל מאן דידע רזא דקול רוח דיבור דנבואה, וידע דכמה שלבים וכמה דרגין אינון מן הפנים אל החוץ ומן הפנים אל החוץ. קול הויה"ה בכוח כפי כוחו של כל אחד ואחד. דכל אחד ואחד אית ליה להבחין בקולו שלו עצמו איה מקום קול הויה. אית מאן דאשיג לקלא לחוד ואית מאן דאשיג קול ורוח ואית מאן דאשיג קול רוח ודיבור, איהו משיג השגה שלימה. אבל בכל דרגה ודרגה אית לכל דרגין באורח פרט. וכולא עלמא שמעי קול שדי בדברו אלא דאתלביש בכמה לבושין אית לבוש דכח אית לבוש דהדר אית לבוש דשובר ארזים וכו'. וכל חד כמה דאפשיט ית לבושיה דמלכא וכמה דאפשיט ית קלא דיליה גופיה שמע לקול הויה. שצריך להוריד לבושי גופו ולהבחין מאין יצא הקול שלו.

אית דאתחיל מעילא לתתא, כמשה, דאתחיל להבחין מאין נובע רצונו ואיך הרצון מוליד מחשבה והמחשבה מולידה התבוננות וההתבוננות מולידה רוחות ומידות והם מולידים דיבור ומעשה. דא אקרי נבואת משה מתתא לעילא, דשליט על דיבור. והאי דרגא קרוב יותר לאנשי המחשבה אבל תועלתו דקה. ואית מאן דאתחיל מתתא לעילא מתחיל מגלגולי הדיבור ומצרף אותיות בקול דיבורו ומתמן עייל לבתי אהבות ובתי מחשבות ורצונות. ובכל דרגה ודרגה אית דבריר קול הויה עד לקול בלבד ואית דבריר ליה בדיבור וכמה דרגין על דרגין אית.

והא קול דשמעו ישראל בטורא דסיני הוי השגה בקול בלבד, שהשיגו בקול הדברים כולם דהם קול הויה, ובמוחם הבחינו שזה קול הויה אבל לא הגיעו לבירור גמור שיהיה הדיבור חתוך בחיתוך אותיות כדבר הויה. לחוד משה רבינו השיג בסיני עד לדיבור ואיהו הביא את הדיבור של הקול עצמו ששמעו לעם ואמר להם קול זה שאתם שומעים זהו הדיבור שיוצא ממנו, ובהבנתם הבינו דזהו דיבור הויה מאחר ואתאים לקלא. ועל השגה זו נאמר להם פנים בפנים דיבר הויה עמכם, אע"פ דלא שמעו אלא קלא והדיבור מפי משה.

ובאופן כללי הקול הזה הוא מדרגת בינה, דאיהו מראה שרואים שאר הנביאים, ואיהו המוציא קול שופר מבלי חיתוך אותיות. והדיבור הוא מדרגת החכמה שממנו תוצאות חיתוך הדיבור והוא מדרגת משה דחזי מבלי משל. ולהכי אמר הרב יצחק כוונות נשמת כל חי דיום השבת למאן דאשיג קול הנבואה ולא אשיג דיבור, דתמן נכנסת מדרגת החכמה של שבת.

זכאה מאן דשמע בקול שופרא כקול שדי בדברו, תמן אשיג כל דיבורי התורה שיפריט ממנו כל השנה אל השגות פרטיות, ולכולהו שמע בקול שופר דריש שתא בקול דברים בלבד.